

vzhodni strani ob kapeli. Pri tem pa bo še vedno ostalo odprto vprašanje datacije, ker imamo na razpolago več momentov, ki različno opredeljujejo nastanek prvotnega koncepta. Zato bo treba preveriti še nekatere gradbeno tehnične detajle v zvezi s stilnimi elementi, kar bi do neke mere lahko podrobneje opredelilo časovni nastanek stavbnega jedra, ki smo ga sicer lepo izluščili iz množine kasnejših predelav. Za zdaj drži, da je barokizirani palacium sočasen s prvim, to je notranjim obzidjem, na katerega je prislonjena kapela, poslopje iz 17. stoletja in stavba ob njem. — **I. K.**

Bučkovci. Poznogotska farna cerkev z zanimivim renesančnim portalom iz l. 1547. je bila l. 1961. obnovljena v notranjščini, iz katere je bila odstranjena neustrezna dekorativna slikarija ter nadomeščena s tonsko poslikavo v ustreznih okrastih tonih, s čimer je bila močneje poudarjena njena prostorna koncepcija. — **J. C.**

Celje. Ker je obravnava spomeniške problematike v okviru zaščite in sanacije ter deloma obnove starega mestnega jedra osrednji problem Celja kot urbanističnega spomenika, navajam tukaj nekatere njene osnovne elemente, odnosno misli:

Tempo današnjega razvoja ter skokoviti napredek prometa in turizma ne dovoljujejo več kompromisov, ki so nekoč obremenjevali stare dele mest ter jih nasilno vključevali v sodobno ritmiko življenja z vsemi njenimi urbanističnimi, komunalnimi in zdravstvenimi zahtevami, pri čemer so ti deli utrpeli nepopravljivo škodo na svojih kulturnohistoričnih in turističnih vrednotah. Razvoj sam in bližnje perspektive razrasta naših mest so prinesle s seboj zahtevo, da se v bodoče ravna njih regulacija po določenih namenih posameznih delov njihovega organizma, da se mestna ploskev tako rekoč razparcelira ter se vsakemu delu določi posebna funkcija, ki jo izpolnjuje v okviru celote.

Stara mestna jedra sprejmejo lahko pri tej razdelitvi funkcij samo tiste, ki ustrezajo njihovi notranji ureditvi, to pa je predvsem drobotrgovinsko, droboobratno in turistično-gostinsko funkcijo. V tem smislu je treba obravnavati tudi njihovo urbanistično, miljejsko in gradbeno organizacijo. Za ureditev starih delov mest, kot n. pr. Celja, bi bilo treba ustanoviti posebno komisijo, ki bi skrbela, da bi se mesto popolnoma saniralo ter se postopoma vrnilo k prvotnemu izgledu, predvsem pa da se ne bi dalje kvarilo z modernističnimi posegi, ki v daljši perspektivi več škodijo kot koristijo, poleg tega pa podražujejo posebno obravnavo tega predela. V tem oziru se načrt o principih izgradnje v zgodovinskem delu mestu sklada s konservatorskimi nazori. Pripomniti pa je, da ne bi pri uporabi ornamentiranih tlakov ulic in posebno trgov zašli preveč v dekoracijo, ker bi s tem vendarle lahko ogrozili enovitost starih mestnih predelov, katerih obliko je narekovala njihova funkcionalna uporaba skozi stoletja.

Iz posebnega obravnavanja starega mestnega predela logično sledi tudi program bodočega poseganja vanj, kakor ga predvideva načrt sanacije starega Celja. Njegov namen je, mesto postopoma oblikovati tako, da bo služilo posebnim namenom, katere mu je določil perspektivni načrt kot celota. Pri temu je treba posebno poudariti tendenco, da se izlušči iz recentnih prevlek čim več prvotnega, kulturno, umetnostno in arheološko pomembnega ter tako poveča vrsta turistično zanimivih objektov, ki bodo v celoti dali mestu specifičen značaj enkratnega, samo celjskega.

Poleg starega mesta kot celote je v njem še vrsta stavb, ki so spomeniško pomembne. Te stavbe so deloma zanimive kot posamezni objekti, deloma pa v širšem sestavu ambientalno podčrtanih urbanističnih skupkov. Navedli jih bomo deloma posamič, deloma pa v miljejskem sestavu posameznih ulic, trgov in zazidalnih inzul.

1. Opatijska cerkev z romanskim jedrom iz 2. pol. 12. stol., tzv. »Celjsko kapelo« iz konca 14. stol., s freskami iz srede 14. in srede ter 2. pol. 15. stol., z beneškim glavnim oltarjem iz l. 1743, efektno prižnico iz srede 19. stol., vrsto nagrobnikov od 15. do 18. stol. ter množico drobnih umetnin in zanimivosti.

2. Marijina cerkev, katere ladja obsega najpopolnejšo prostornino Celja, ter je iz 13. stol., medtem ko so veža, zvonik, duhovniška hiša in pusta neoromanska zunanjščina iz let 1858-1890. V njej je omeniti zakristijski portal s figurama klečečih grofov Hermana I. in Ulrika I. iz ok. 1370, fresko Matije Schifferja iz l. 1813, Straubova oltarja s sliko slavnega Janeza Rannacherja iz ok. 1750 ter krasne rezljane baročne klopi Simona Epenbergerja iz l. 1695.

3. Grofija je renesančna stavba iz konca 16. stol. Hrani najdragocenejšo iluzionistično slikarijo Slovenije, eklecticistično severnoitalijansko delo iz začetka 17. stol. ter več fresk iz 17. in 18. stol. Obnovljena bo predstavljala najpomembnejšo mestno palačo pri nas.

4. Mestni grad je v osnovi verjetno še iz 13. stol., a v glavnem iz konca 14. stol. Med leti 1780-1785 je bil popolnoma predelan v sedanjo pusto, vendar markantno podobo strogo utilitarnega videza.

5. Maksimiljanova cerkev, v kateri je kaplanoval Primož Trubar, je v osnovi iz 14. stol., a v sedanji obliki iz začetka 16. stol. V njeno zunanjščino je vzidanih mnogo nagrobnikov iz časa bidermajerja. Kapela poleg cerkve hrani kvaliteten kameniten oltar iz ok. l. 1660.

6. Cerkev sv. Duha, некоč mestna špitalska cerkev, je v osnovi tudi iz 14. stol., v sedanji obliki pa je iz začetka 17. stol. Zelo zanemarjena stavba hrani najlepše uglašeno celjsko notranjščino z opravo iz ok. 1760, izdelkom domačih mojstrov Ferdinanda Galla in Janeza Petrošnika.

7. Marijino znamenje na Tomšičevem trgu je iz l. 1776.

8. Ostanke mestnega obzidja s 4 stolpi iz let 1450—1473, posebno južna fronta, ki je ohranjena do venca in je bila l. 1960. izluščena izpod recentnih ometov ter severna fronta v Vodnikovi ulici.

9. Stavbe v Zidanškovi ulici, št. 1 (s kronogramom 1714), št. 3 (stara kvartirna hiša iz leta 1571 z originalnim portalom in vežo), št. 5. (portal z letnico 1801), št. 7. (portal iz začetka 19. stol.), št. 17. (portal iz l. 1804), št. 21. (portal in ogalna plastika iz ok. 1800), št. 23. (portal), št. 26. (portal iz l. 1840) in št. 30. (celotna fasada, izvedena v copf-stilu iz 3/4 18. stol.).

10. Stavbe na Slomškovem trgu: opatija iz let 1801-1804, stara gimnazija iz let 1811-1812, glasbena šola z vežo iz 2. pol. 16. ali začetka 17. stol., stare benificiatne hiše z vzidanimi rimskimi kamni in spominsko ploščo Tomaža Hrena iz leta 1598 ter končno sirotišnica, zgrajena med leti 1484-1505, pozneje večkrat predelana, ki hrani zanimive oboke iz začetka 17. stol.

11. Stavbe na Tomšičevem trgu št. 1 (arkadni hodniki imajo mrežaste oboke, portal in kovana stopniščna ograja pa sta iz začetka 17. stol.), št. 7 (hrani najstarejši profani portal Celja iz 2. pol. 15. stol.), št. 9 (celotna stavba z najlepšo baročno fasado Celja iz srede 18. stol.), št. 10 (vsa stavba s portalom vred je

primer klasicizma iz začetka 19. stol.), št. 14 (stopniščna kovana ograja iz 17. stol.) in št. 13 (najpomembnejša meščanska stavba Celja s krasnimi renesančnim portalom iz leta 1548 in lepimi dvoriščnimi arkadami).

12. Ljubljanska cesta št. 6 ima grbno ploščo z letnico 1540, vzeto iz starih Ljubljanskih mestnih vrat odnosno mitnice.

13. Vodnikova ul. št. 2 je najmarkantnejša palača Celja, zgrajena leta 1929 po načrtih Jožeta Plečnika.

14. Trg svobode št.10 je dvonadstropna, 11-osna stavba iz let 1826-1828 z lepo uglašeno klasicistično fasado. Je zanimiv primer plemiške mestne palače.

15. Trg V. kongresa št. 1, nekdanji magistrat, bodoči NOB-muzej. V jedru je še srednjeveška stavba, toda predelana v sedanjo obliko v letih 1830-1844. Ima klasizirajočo fasado in balkon, počivajoč na toskanskih marmornih stebrih narejenih iz najdenega kolosalnega rimskega triumfalnega odnosno spominskega stebra. Št. 10 tzv. Kresija, je bila zgrajena med leti 1827-1832. Ima lepo proporcionirano fasado z balkonskim portalom, proti Trgu bratov Vošnjakov pa portal iz 2. četrtine 16. stol. V stavbi je precej ostankov starega minoritskega samostana (slopasti križni hodniki iz 17. stol., figuralni sklepnik iz 2. pol. 14. stol. ter več gotskih zašiljenih portalov). Št. 3 nekdanja pošta, potem sedež Mohorjevčev družbe, sedaj tiskarna. Stavba je iz l. 1860. ter prvi primer palače historičnega sloga v Celju.

16. Na Stanetovi ulici je hiša št. 4 iz l. 1810. Ima v južno nemškem slogu obnovljeno fasado, lep portal, kovane mreže, obrtni izvesek in 2 v baročni tradiciji izdelani kamniti plastiki.

17. »Stari pisker« je važen kot NOB-spomenik, saj je bila v njem znana jetnišnica in mučilnica borcev za svobodo.

18. Na Šlandrovem trgu stoji tzv. Sernčev dvorec iz l. 1785. z najlepšim klasicističnim portalom Celja. Spomenik »Zmage« pred njim je delo akad. kiparja Jakoba Savinška.

Poleg naštetih spomenikov je seveda še mnogo anonimnih, ki pa v celoti ustvarjajo starinski ambient mestnega jedra, tako da je šteti celotno Zidanškovo ulico, Muzejski trg, Okope, Slomškov trg, Tomšičev trg, ter deloma Kocenovo, Stanetovo in Prešernovo ulico, nato Trge V. kongresa, svobode in bratov Vošnjakov za pomembne ansamble v gradbeni sestavi starega mestnega jedra. Seveda se tudi tukaj že mešajo stavbe s pretirano individualnostjo, izraženo v vertikalah in obravnavi fasad ter neprimerni posegi izrazito komercialnega značaja brez estetske vrednosti in brez vsake miljejske obzirnosti (večdelna okna, izložbe, reklamni napisi) v tkivo starih hišnih fasad, ki jemljejo vsej severni polovici starega mesta njegovo prvobitnost.

K doslej povedanemu naj dodamo še moment, ki ga pri urbanističnih obravnavah radi spregledamo, namreč naravno okolje. Starega mestnega jedra ne smemo brezdušno zapreti z vseh strani z modernim mestom in njegovim izrazitim vertikalnim hotenjem, ker ga taka obzidava spreminja v nekakšen historični rezervat, ki mu manjka najelementarnejši moment starih mest, t. j. povezava s naravo. To pri Celju sicer ni posebno aktualno, saj se na jugu v široki fronti naslanja na savinjsko nabrežje, katero spremljata odnosno bosta spremljala oba parka. Vendar se nam zdi umestno opozoriti na najbližje vzpetine, namreč na Breg, Zavodno in Jožefov hrib, katerih podoba povsod sili v staro mesto in jih zato ne smemo pokvariti z neprimerno arhitekturo. Vrh

Jožefovega hriba mora ostati nezazidan zaradi njegove dominantne lege v obliki čedne sakralne arhitekture iz konca 17. stol., Breg pa zaradi izredno slikovite, kar romantične kompozicije kapucinskega samostana, Kapunovega dvora in pokritega baročnega stopnišča. Tudi ta okvir sodi k veduti starega mesta!

Ker zapirajo mesto na zahodni strani gmote mestnega gradu, Narodnega doma in Pokojninskega zavoda, ne bi bilo umestno zapirati tega pogleda še s kako večjo arhitektonsko kuliserijo na mestu sedanjega Sernečevega dvorca. Naj diha zračna daljava lepe Savinjske doline z mogočnim ozadjem Mozirskih in Kamniških planin v mesto svežost alpskega sveta, na katerega pragu leži Celje kot turistično vozlišče tega dela Slovenije.

Na gornjih izvajanjih, nato na načrtu sanacije starega Celja ter na ureditvenem načrtu oziroma principih izgradnje v zgodovinskem delu mesta Celja bazira tudi aspekt na problematiko izgradnje postavitve novih stavb Narodne banke in Okrožnega sodišča v starem delu mesta. Kritičnost tega aspekta rezultira iz sledečih predpostavk:

1. V sanacijskem načrtu in v spomeniškovarstvenem interesu je, da se vse ustanove, ki imajo močno prometno frekvenco, nastanijo v novem delu mesta ki raste severno od starega, kamor tudi funkcionalno spadajo. Iz tega aspekta je torej že sama lokacija obeh omenjenih stavb zgrešena.

2. V slučaju postavitve novih stavb v staro mestno okolje postane imperativno vprašanje prilagoditve njihovega zunanjega izgleda danemu okolju, ali bolje povedano, uglasitve modernega s starim. Stavba Narodne banke ni ambientalno, stavba Okrožnega sodišča pa tudi ne ritmično prilagojena miljeju. Prva je preveč individualno pojmovana in ne pozna kompromisa z okoljem, ki zahteva tektonsko logično rast in specifično obliko fasad, vrat in oken, druga pa je prevelika za mali trg pred seboj ter s svojo razsežnostjo popolnoma uničuje ritmiko starih, največ 11-osnih fasad. Poleg tega pa je njena fasada pusta kljub pasaži in obsežnemu izzidku, medtem ko so prvotno, ravno planirano streho vendar dvignili v sleme. Torej bi bila nujna vrsta korektur ambientalnega značaja, katere ne pogojujeta sama načrta s svojim funkcionalnim in estetskim izgledom stavb kot takih, ampak okolje s svojim specifičnim estetskim režimom. Ker nastajata obe stavbi v sedanji obliki in na sedanji lokaciji, je ves režim sanacije in plombiranja tega dela mesta zavržen in ga vsi odloki in načrti ne morejo popraviti, saj so zgubili značaj regulatorja in urejevalca starega dela mesta, preden so sploh zaživel. Izdelavo stroškovnika in programa za obnovo opatijske cerkve, ki obsega izmenjavo po bombah poškodovane severne ladijske stene in severovzhodnega slopa ter s tem zvezanih del, je l. 1960. izvršil višji gradbeni tehnik Jože Požauko, vendar dela zaradi pomanjkanja finančnih sredstev niso bila začeta.

Palača Komunalne banke v Celju je kot delo mojstra Plečnika kulturni spomenik, vendar se kot funkcionalna stavba sme in more prilagajati potrebam, ki jih narekuje življenjska nujnost. Seveda je treba pri teh adaptacijah postopati obzirno in s spoštovanjem do velikega ustvarjalca ter tako skoraj neopazno prilagajati stavbo novim potrebam. V sklopu palače Komunalne banke je na dvoriščni strani bivši gledališki stolp, ki je ostal po preureditvi dvorane v kinomatografske namene brez funkcije; obsegal pa je prostornino, v katero je bilo mogoče vkomponirati 6 stanovanj. Adaptacijo v letu 1960 smo vezali na

upoštevanje predloženih in odobrenih načrtov, na opustitev stopnišnega okenca nad balkonskimi vrati ter na zahtevo, da se pri oblikovanju oken in fasad uporabijo isti elementi, ki jih je uporabil tudi pokojni Plečnik pri oblikovanju glavnih fasad.

Kontrolirali smo obnovitvena dela na južnem krilu mestnega obzidja, ki je ravno v tem delu najbolj ohranjeno. Dela so se izvedla l. 1960. ter so obsegala 3 etape: odstranitev recentnih ometov, plombiranje, utrditev in figuriranje izluščene zidne konstrukcije ter ureditev zidnega venca, kjerkoli je še ohranjen. Opisana dela so se vršila v sklopu širšega ureditvenega načrta, ki obsega celotno savinjsko nabrežje ter naj da temu delu mesta posebno mikaven videz.

Na Sadnikovem vrtu je bil l. 1960 urejen tzv. Heraklejev tempelj, ostanek večjega svetišča iz časa cesarja Antonina Pija, ki je bilo požgano v 4. stol.

Septembra 1961 se je začela obnovitvena akcija Križevega pota na Kalvariji v Zavodnji, a je bila prekinjena, tako da so ostale kapele nedokončane. Križev pot je skupaj s Kalvarijo pomemben kulturni spomenik tako po svoji arhitekturi kot po plastikah in umetnem kovanju ter izvira iz 1. tretjine 18. stoletja. — J. C.

Celje, Grofija. V letu 1960 so se nadaljevala obnovitvena in adaptacijska dela na starem traktu. Po načrtu naj bi bila v tem letu popolnoma dokončana obnova tega trakta, razen tistega dela pritličja, ki ga začasno zaseda študijska knjižnica. Tega načrta ni bilo mogoče v celoti izpolniti, predvsem zato, ker denarna sredstva, ki sta jih dala na razpolago občinski in okrajni ljudski odbor v Celju, niso dosegla predračunskega zneska po gradbenem programu. Vendar so bila opravljena naslednja dela:

V surovem stanju je bila dograjena podstrešna skladiščna etaža tudi v osrednjem delu stavbe na levi in desni strani glavne dvorane. Ker je nosilnost lesenih profiliranih stropov nad prvim nadstropjem premajhna, da bi po veljavnih gradbenih predpisih smeli nad njimi namestiti muzejska skladišče, je bil za ta namen nad njimi vlit železobetonski strop sistema Rapid. Tudi nad skladišči, katerih višina variira od 1.90 m do 2.20 m, so bili vlti železobetonski stropi z votlaki tipa Super. Obenem z njimi je bil vlit tudi konzolni železobetonski usločeni strop nad podstrešnim hodnikom, ki je po projektu namenjen za namestitev zbirke grafik.

Nad glavno dvorano z znamenitim slikanim Celjskim stropom je bil prav tako položen železobetonski strop (15 železnih traverz, dolgih po 11.70 m, z vmesnimi železobetonskimi polnilci in zalitjem).

Tako je stavba končno v celoti prekrita s trdnim železobetonskim stropom, ki jo varuje pred ognjem, obenem pa jo tudi statično utrjuje in povezuje. V zvezi s temi deli je bilo treba izmenjati tudi nekaj poveznih tramov v konstrukciji ostrešja.

V pritličnem arkadnem hodniku so bile izmenjane vse baze kamenitih stebrov in utrjeni (podbetonirani) temelji zanje.

Dokončana in preslikana je bila fasada proti Muzejskemu trgu. To delo so po navodilih projektanta izvršili dijaki Šole za umetno obrt iz Ljubljane pod strokovnim vodstvom mojstra konservatorja Petra Železnika. Umirjena skladnost barvnih tonov na stenskih ploskvah ter slikani arhitekturni okras nad